

יובל לוין
הפולמוס הגדול

ה ס פ ר י י ה ל ה ג ו ת ד מ ו ק ר ט י ת :

מיכאל אורן – שישה ימים של מלחמה (עם הוצאת דביר)
ג'זן אליס – נגד הדקונסטרוקציה
פול ברמן – כוח והאידיאליסטים: מנהיגי מרד הסטודנטים בשלטון
רוברט היילברונר – הפילוסופים הארציים: חייהם, ימיהם ורעיונותיהם של הוגי
הכלכלה הגדולים
אדריאן הייסטינגס – בנייתן של אומות: התנ"ך והיווצרות מדינות הלאום
גרטרוד הימלפרב – משפט ההיסטוריה
סמואל הנטינגטון – התנגשות הציביליזציות
מיכאל וולצר – לאומיות ואוניברסליזם
איב שארל זרקא – פרט נאצי בהגותו של קרל שמיט
צ'רלס טיילור – מועקת המודרניות
תומס סואל – יסודות הכלכלה: מדריך לאורח
תומס סואל – עימות בין השקפות
אלן פינקלקראוט – בשם האחר: הרהורים על האנטישמיות שבפתח
סטיבן פינקר – האינסטינקט הלשוני: כיצד המוח יוצר שפה
מרטין לותר קינג הבן ואחרים – אייזיות ודמוקרטיה
הנרי קיסינג'ר – דיפלומטיה
הנרי קיסינג'ר – משבר: ניהול מדיניות החוץ במלחמת יום כיפור וביצואה
מווייטנאם
ארווינג קריסטול – מחשבות על השמרנות החדשה
נתן שרנסקי – בזכות הזהות: תפקידה החיוני בהגנה על הדמוקרטיה
נתן שרנסקי – יתרון הדמוקרטיה: על כוחו של החופש לגבור על הרודנות והטרור

הספרייה להגות דמוקרטית

יובל לוין

הפולמוס הגדול

אדמנד ברק, תומס פיין והולדת הימין והשמאל

תרגום אביעד שטיר

הוצאת המרכז האקדמי שלם
ירושלים התשע"ח

The Great Debate
Edmund Burke, Thomas Paine, and the Birth of Right and Left
Yuval Levin

עורך הסדרה: אסף שגיב
עורך לשון: אברהם בן-אמתי
הפקה: מרינה פיליפודי
עימוד: רונית גלעד

© 2018
כל הזכויות של המהדורה העברית
שמורות למרכז האקדמי שלם, רחוב העסקן 3, ירושלים
Copyright © 2013 by Basic Books, Inc.
First published in the United States by Basic Books, A Member of
Perseus Books L.L.C.

עיצוב עטיפה: אריקה הלבני

הפצה:
הוצאת המרכז האקדמי שלם, רחוב העסקן 3, ירושלים
טל' 560-5555 (02), פקס 560-5578 (02)
www.shalempress.co.il
דואר אלקטרוני: shalemorder@shalem.ac.il

מסת"ב 978-965-7052-34-1 ISBN
דאנאקוד 496-1046
Printed in Israel

תוכן העניינים

ט	לקורא הישראלי
1	הקדמה
5	מבוא
13	פרק א שני סיפורי חיים בזירה
58	פרק ב הטבע וההיסטוריה
85	פרק ג צדק וסדר
109	פרק ד בחירה וחובה
145	פרק ה תבונה וחזקה
197	פרק ו מהפכה ורפורמה
225	פרק ז הדורות ובני ההווה
244	סיכום
254	דברי תודה
257	הערות
288	מפתח

לססיליה באהבה

לקורא הישראלי

בפתח כל ספר נוהגים המחברים להסביר מדוע אמורים קוראיהם לחוש התרגשות לנוכח ההזדמנות לצלול בין דפיו. ואולם בפתח התרגום העברי הזה לספר, שהוא בשבילי מלאכת אהבה, נדמה לי שדווקא אני הוא שנדרש לספר לקוראיי מדוע אחזת בי התרגשות לקראת הקריאה שלכם. אמנה ארבע מן הסיבות החשובות לי במיוחד.

הראשונה היא אישית, ולכן אגע בה רק בקצרה. אני אמריקני בעל שורשים ישראליים עמוקים. נולדתי בישראל ב־1977, ואף שמשפחתי השתקעה בארצות הברית כשהייתי בן שמונה שנים בלבד ובה בניתי את חיי נותר בי חיבור עמוק למדינה היהודית ולגורלה. החיבור הזה מתחזק מחדש ללא הרף בזכות קשריי עם קרובי משפחה ועם מורשתי, והודות ליחסי ידידות שרקמתי עם ישראלים בתקופה מאוחרת יותר. מרגש אותי לחשוב שהספר המובא פה בפניכם עשוי לעניין את ציבור הקוראים בישראל ואולי אף להניב לו תועלת מסוימת.

הסיבה השנייה היא שהקורא הישראלי יקרא את הספר הזה כארבע שנים אחרי שראה אור בארצות הברית. השנים הללו היו תקופה סוערת באמריקה, באירופה ובחלק גדול מן העולם המפותח כולו. אל פני השטח של החיים הציבוריים שלנו הגיחו כוחות מסוימים – צורות חדשות של פופוליזם ולאומנות, טינות עמוקות נגד הממסדים השולטים והאליטות הקוסמופוליטיות, חרדות מפני הגירה וסחר-

המתחילים אולי לשנות את הנוף הפוליטי במערב. הספר הזה נכתב כשרוב הגורמים הללו טרם כבשו את העמדה הבולטת שהם תופסים היום בחיים הפוליטיים האמריקניים. לפיכך הוא פותח בניסיון לשכנע את הקוראים שקונפליקטים נוקבים אשר התלהטו באש החורכת של המהפכה הצרפתית זורים אור על פוליטיקה שלאורך זמן לא מבוטל התמקדה בעיקר במחלוקות יום-יומיות וכמעט טכניות סביב שאלות של מדיניות. כיום קל יותר להראות מדוע קטגוריות פוליטיות שבאו לעולם בתקופה של טלטלות עזות עשויות להועיל להבנת העידן שאנו חיים בו. לכן, אף שהייתי כותב אולי פתיח אחר לספר אילו התפרסם היום, מטרתו העיקרית – לסייע לקוראים לגלות את ראשיתן של המחלוקות הפוליטיות המוכרות להם היטב בפולמוס פילוסופי מוכר הרבה פחות – רק נעשתה רלוונטית ונחוצה יותר.

הטענה האחרונה אינה מובנת מאליה. הרי נדמה שההתפתחויות האחרונות באמריקה ובאירופה מבשרות על התערערותן של הקטגוריות הפוליטיות המסורתיות ועל התפוררות המערכים הישנים של "שמאל" ושל "ימין". אפשר אפילו לומר, במיוחד בהקשר של ארצות הברית, שהסדר הפוליטי הישן, שמשל בזירה הציבורית כמחצית המאה ויותר, מיצה את עצמו ובאופן מסתמנות היערכויות חדשות. הבחירות לנשיאות ארצות הברית ב־2016 העלו לשלטון נשיא שמונה בידי מפלגת הימין אך איננו איש המחנה השמרני ואיננו מגלם באישיותו כמעט שום עיקר מן העיקרים שאפשר לגזור מן ההיסטוריה של השמרנות ומן הפילוסופיה שלה, כפי שהיא מנותחת בספרי. מבחינות רבות ניכר בלבול גם במחנה השמאל האמריקני, המבוסס בביצת "פוליטיקת הזהויות", שלא הייתה תמיד חלק אינטגרלי מן השיח הפוליטי הפרוגרסיבי ושאינה משרתת היטב את מטרותיו.

ואולם, דווקא משום כך נחוץ כיום להבין טוב יותר את מקורותיהם של השמאל והימין. השאלות המעסיקות כיום את הפוליטיקה שלנו נראות חדשות וזרות, אבל למעשה הן נוגעות בלב לבה של המסורת הפוליטית הליברלית ובמתחים שהתקיימו בה מאז ומעולם. חילוקי הדעות המהותיים בין שמאל וימין – בסוגיות של קדמה ומסורת,

משפט וסדר, האוניברסלי והפרטיקולרי – עתידים למלא תפקיד מכריע גם בגיבוש הסדר הפוליטי העתידי. הם אינם נהירים דים לשמאל ולימין של היום, עובדה הנותנת את אותותיה בבלבול שבו שרויה הפוליטיקה המערבית ובדמויות המנהיגים שהיא מציעה לבוחרים. בחינה מחדש של שורשי המחלוקות האלה וחזרה אל הרגע שבו התגבשה לראשונה מתפונתן היסודית תוכלנה אפוא לעזור לנו לעמוד על טיבה של הסיטואציה החדשה שנקלענו אליה, לשער לאן פנינו מועדות ולנסות להתוות נתיב מועיל יותר של התקדמות עבור החברות הדמוקרטיות.

מסיבה זו, אני שֵׁש על ההזדמנות להציג את הספר הזה לפני קוראים הבוחנים לעומק את החיים הפוליטיים באמריקה ובאירופה, כפי שעושים ישראלים רבים. אבל מה יוכל הקורא הישראלי ללמוד ממנו על מצבו הוא? שאלה זו, שהיא מורכבת הרבה יותר, מביאה אותי אל הסיבה השלישית לשמחה הפוקדת אותי לנוכח המהדורה העברית שלפניכם.

ברור כי גיבורי סיפורנו, אדמונד ברק ותומס פיין, לא השפיעו על המסורת ההיסטורית שבה מעוגנת הפוליטיקה הישראלית באותה מידה שבה הם הותירו את חותמם על הפוליטיקה של אמריקה ושל בריטניה. ואולם, חשיבות הפולמוס שביניהם נובעת מיכולתם של שני האישים האלה לחשוף ולבטא את היסודות הפילוסופיים של השקפות עולם מנוגדות, ולא דווקא ממקומם הספציפי בגנאלוגיה פוליטית כזאת או אחרת. כדאי להכיר אותם לא רק בשל התפקידים שמילאו אי אז, אלא גם בשל התפקיד שהוויכוח ביניהם עשוי למלא כעת בהבהרת העימות בין שני המחנות הניצבים זה מול זה בכל דמוקרטיה מודרנית כמעט. ברק ופיין דנו ברעיונות שלא איבדו מאומה מן הרלוונטיות שלהם, ועשו זאת באופן ברור ושיטתי יותר מכפי שרובנו נוכל לעשות.

האם שני הצדדים הללו קיימים גם בישראל? התשובה לתהייה זו אינה פשוטה, במיוחד בכל האמור בימין. במשך תקופה ארוכה לא התגבשה בישראל זהות פוליטית שמרנית מהסוג שאפשר למצוא (בצורות שונות) בכל דמוקרטיה דוברת אנגלית ובארצות אירופיות

רבות. כמובן, בפוליטיקה המקומית פעילים חוגים המחזיקים בעמדות ביטחוניות נציות, מצדדים בכלכלת שוק חופשי ומפגינים אהדה למסורת ולדת – אבל רק בעת האחרונה הם החלו להגדיר את עצמם לא רק כ"ימין" אלא גם כ"שמרנים"; ואף שהם נוקטים מאמצים מרשימים ליצוק תוכן למונח זה, דומה ששוררת עדיין אייבהירות בשיח הציבורי הישראלי לגבי משמעותה המדויקת של שמרנות פוליטית לכידה וההיגיון המונח ביסודה.

אפשר לתלות את היעדרה המתמשך של תנועה שמרנית מן הזירה הציבורית בישראל בגורמים שונים, החל במקורותיה האינטלקטואליים של הפוליטיקה הישראלית, הטמונים בלאומיות המרכז-אירופית ובסוציאליזם הציוני, וכלה בלחצים הביטחוניים שעמם התמודדה המדינה היהודית מראשיתה. ואולם, ייתכן שהסיבה החשובה ביותר לכך שהשמרנות לא הכתה שורשים בישראל (לפחות עד הזמן האחרון) קשורה בעובדה שהתרבות הציבורית הישראלית עומדת עדיין במידה רבה בסימן ההתפעמות מעצם הקמתה של המדינה. הישראלים תופסים את החברה שלהם כמשהו חדש ורענן שבא לעולם לא מכבר, וככלל אינם רואים את עצמם כמי שאמורים לשמר או לקיים מסורת פוליטית ארוכת שנים.

אבל ישראל, שבקרב ימלאו שבעים שנים להקמתה, אינה שייכת עוד למדינות החדשות של העולם. כאשר הישראלים מתעקשים להתייחס למדינתם כאל חברה עולת ימים שטרם התבססה דיה, הם ממעיטים בערך הישגיה האזרחיים יוצאי הדופן, ואינם תופסים את מלוא חשיבותם של כמה מהמשאבים העומדים לרשותם לשם חיזוקם של חייהם המשותפים ושיפורם. אפשר להיתקל בסממניה של בעיה ספציפית זו על כל צעד ושעל. ההמנון הלאומי של ישראל הוא שיר מלנכולי המביע תקווה שיום אחד תקום ליהודים מדינה. המערכת הפוליטית והמשפטית שלה מתחזקת מצב חירום תמידי, המשבש את האפשרות ליצור מסורת שלטונית וחקיקתית יציבה. ישראלים רבים, צעירים כמבוגרים, מטפחים נוסטלגיה לאתוס החלוצי של הצינונות, שהציעה מקור עמוק של משמעות לדורות קודמים, בטרם הגשימה

את יעדה המרכזי. הם מתקשים למצוא משמעות כזאת במשימות היום-יומיות של קיום מדינה ריבונית מבוססת.

לכל התופעות האלה יש סיבות טובות, הקשורות באתגרים התובעניים שעמם התמודדה ישראל ובאנרגיות הכבירות שהיה עליה לגייס כדי לשרוד ואף לשגשג במשך רוב שנות קיומה; אבל הן גם מאטות את תהליך ההתבגרות הפוליטית של המדינה היהודית, ולעיתים ממש מחבלות בו. שני המחנות הפוליטיים הגדולים במדינה זו סבלו וסובלים מן התוצאות. הימין הישראלי, כאמור, עוד לא סיגל לעצמו לחלוטין את האוריינטציה הפוליטית השמרנית – את רעיון השמרנות כאמצעי לקדמה, לא כהתנגדות לקדמה – והסיעות השונות המרכיבות אותו לא השכילו להתאחד סביב מכנה אידיאולוגי משותף רחב. השמאל הישראלי, הרבה יותר מהימין, פועל לאורה של מתכונת פוליטית מוכרת – סוג של פרוגרסיביות ליברלית שיש לה קשר עמוק לתנועות-אחיות ברחבי העולם. אבל דווקא מסיבה זו, וגם מתוך כמה מן הסיבות שמנעו מהימין להתגבש כמחנה שמרני מובהק, תפיסת המדינה של השמאל וחזונו לגבי עתידה אינם מתכתבים ישירות עם יריביו הממשיים, עם השקפותיהם והעדפותיהם.

השמאל והימין בישראל, כמו באמריקה ובאירופה, עשויים לצאת נשכרים מבחינה רצינית של שורשי הפילוג בין הימין ובין השמאל ושל השאלה מדוע כמעט כל חברה דמוקרטית נקלעת לדפוס כללי זה של ויכוח על אופייה ועל עתידה. אין בכך כדי לטעון שהיכרות מעמיקה יותר עם פולמוס שניהלו שני הוגים בני המאה השמונה עשרה סביב הפוליטיקה של בריטניה, צרפת ואמריקה תוכל ליישב כל מחלוקת בחיי הציבור בישראל בת זמננו; אבל היא עשויה לחדד כמה מהסוגיות העומדות על הפרק ואולי גם לזרות אור חדש על קונפלקטים פוליטיים שלפעמים דומה שאינם אלא מריבות סרק. אם ברק ופיין יסייעו קצת בהגשמת המטרה הספציפית הזאת – דיינו.

ואולם, יותר מכל אני נרגש להניח בפניכם את הספר הזה משום שהוא מגולל סיפור מרתק ומציג רגע היסטורי בעל חשיבות מכרעת, גם אם לא מוערכת דיה, בתולדות המערב המודרני. הרגע הזה לא

רק חושף את מוצאם של רבים ממושגי היסוד, המונחים והקטגוריות המשמשים את הפוליטיקה הדמוקרטית, אלא גם מספק דוגמה מרתקת לאופן שבו פולמוס אינטלקטואלי נלהב עשוי לשנות את פני ההיסטוריה. בכל עת ובכל שפה, ההתנצחות בין ברק ובין פיין צריכה לשמש לנו מופת, בהראותה שהפוליטיקה אינה רק משחק כוחות והתגוששות בין אינטרסים, אלא גם, ואולי בעיקר, עימות בין רעיונות.

יובל לויין

ושינגטון הבירה, ארצות הברית

ספטמבר 2017